

A HALICS KIRÁLYA CÍM MEGJELENÉSE ÉS VÁLTOZÓ TARTALMA A 13–14. SZÁZADBAN

THE APPEARANCE OF THE TITLE *REX GALICIAE* AND ITS CHANGING CONTENT IN THE 13TH–14TH CENTURIES

Font Márta

az MTA doktora, professor emerita, Pécsi Tudományegyetem, Pécs
font.marta@pte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A *Halics királya* (*rex Galiciae*) cím a magyar királyoknak a kevésbé ismert titulusi közé tartozik, az adott korban azonban fontos jelentőséggel bírt. A *rex Galiciae* cím az Árpád-házi királyok északi expanziós törekvései nyomán jelent meg a 12. század végén, és II. András (1205–1235) idején állandósult. András király másodszülött fia, Kálmán számára vált jogcímből rövid életű valóssággá (1214–1221). Kálmán halicsi királlyá koronázására III. Ince pápa engedélyével került sor, és ezzel egy új királyság született. Ezt a címet használta a ruszbeli Danyil fejedelem is, akit a pápa legátusa 1253-ban megkoronázott. A két egyedi koronázás mellett a magyar királyok folyamatosan viselték a *Halics királya* címet, annak ellenére, hogy a terület 1340-ben a Lengyel Királyság uralma alá került. A 14. század közepén Nagy Lajos (1342–1382) és Nagy Kázmér (1333–1370) között a lengyel trónöröklésről szóló egyezkedésben a halicsi királyi cím is szerepet játszott. A magyar király az örökösödés reményében (többször is) lemondott használatáról. Nagy Lajos a lengyel–magyar perszonálunió idején (1370–1382) a területet a magyar koronához tartozóként kezelte, a Halics élére állított tisztségviselők a magyar előkelők közé tartoztak. Nagy Lajos király halála után Mária magyar királynőként intézte a tartomány ügyeit, de a két királyság közötti osztozkodásban (1386) Halics a hűgának, Hedvig lengyel királynőnek jutott. Ezt követően a terület belső struktúrája megváltozott, és nemcsak a halicsi király cím tűnt el, hanem a terület neve is megváltozott (*Russia Minor* = Kisoroszország).

ABSTRACT

The title King of Halych (*rex Galiciae*) is considered to have been a less known title bore by the Kings of Hungary, still, during the rule of the Árpadian Dynasty it had special importance.

The title made its appearance as a result of the north-east expansion of the dynasty at the end of the 12th century, and became a standard part of the titlature under Andrew II (1205–1235).

From being a mere title, it turned to be a short-lived reality for the second son of Andrew, Coloman, in 1214–1221: Coloman was crowned King of Halych with the permission of Pope Innocent, and thereby a new kingdom was created. However, the same title was also used by Prince Daniil, who was crowned king by the legate of the pope in 1253. Hungarian Kings used the title

King of Halych continuously, despite the fact that its territory became part of the Kingdom of Poland in 1340. In the middle of the 14th century, in the negotiations concerning the succession to the Polish throne between King Louis the Great (1342–1382) and Casimir the Great (1333–1370), the use of the title too, was among the debated issues. Hoping to ascend the Polish throne, Louis renounced more than once his claim to the title. When Louis became King of Poland, a personal union was created between Poland and Hungary (1370–1382), but Halych was treated by him as a part of the Crown of Hungary, the lieutenants placed in charge of governing Halych were Hungarian magnates. After the death of Louis, his elder daughter Mary governed Halych as King of Hungary, but in 1386 Halych was finally given to her younger sister, Jadwiga, the King of Poland as a result of an intra-dynastic arrangement. In the following years the internal structure of the territory changed, which ensued not only the disappearance of the title itself but also the change of its name (*Russia Minor*/ Little Russia).

Kulcsszavak: Halics királya, *Russia Minor*, magyar–lengyel kapcsolatok, perszonálunió

Keywords: King of Galicia, *Russia Minor*, Hungarian–Polish relations, personal union

A *Halics királya (rex Galiciae)* királyi cím a Halics–Volhíniai¹ Fejedelemséghez kötődően jelent meg, eredete egyértelműen a fejedelemség nyugati szomszédságában keresendő. Királyi cím használata – és a királykoronázás – Kelet-Európában szokatlan jelenség, a hatalomgyakorlás tényét és jogosságát más módon jelenítették meg a külvilág felé (Font, 2005, 140–150.).

A *rex Galiciae* cím a magyar királyok címei között jelent meg a Halics megszerzésére irányuló magyar expanzió következtében. III. Béla király (1172–1196) címei között fordult elő egyetlen alkalommal, az 1189. május 2-án a dalmát Zára (ma: Zadar) számára kiállított oklevélben (*Bele gloriossissimi regis Ungarie [...] nec non Galacie*). Az oklevél kelte arra az időszakra esik, amikor Béla hadjáratot vezetett Halicsba 1188 tavasza – 1189 augusztusa között. A hadjáratra a magyar királyhoz menekült Vlagyimir Jaroszlavics fejedelem támogatása teremtett alkalmat, a rokonság pedig jogcímet. Béla édesanyja ugyanis Eufrozina Msztyiszlavna volt, Izjaszlav Msztyiszlavics kijevi nagyfejedelem (1146–1154) testvére, akinek kérésére Béla apja, II. Géza király (1141–1162) hat alkalommal is küldött hadat. A halicsi Rurik-ággal való kapcsolat pedig ennél régebbi: Béla nagyapja, II. Béla király (1131–1141) idejére nyúlik vissza. III. Béla expanziós törekvését nem koronázta siker. A félreállított Vlagyimir fejedelem lengyel segítséggel, II. (Igazságos) Kázmér (Kazimierz Sprawiedliwy) krakkói (1177–1194) és mazóviai

¹ A terület szláv elnevezése: Halics, Volhínia, a latin: Galicia, Lodomeria. Eredetileg mindkettő egy központi település neve volt, amely kiterjedt a hozzájuk tartozó területre. Halics az 1240. évi mongol támadásig játszott központi szerepet. A volhíniai terület központja már a 12. század elején Vlagyimirba került, majd 1240 után az északabbra fekvő Holmba.

fejedelem (1186–1194) támogatásával jutott vissza Halicsba, ami előrevetítette a lengyel területi igényeket (Font, 2021, 159.; Font–Barabás, 2017, 19–20.).

A *rex Galiciae* cím II. András (1205–1235) titulusi között folyamatosan jelen volt: *Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Seruie, Gallicie Lodomerique rex*. II. András 10–12 éves lehetett az 1188. évi hadjárat idején, ő volt kiszemelve arra, hogy a magyar király nevében Halicsban uralkodjék. Nyilván személyes tapasztalatai és a rokonság is belejárt az abba, hogy 1205-ben Roman Msztyiszlavics fejedelem özvegyének kérésére azonnal elindult hadai élén Halicsba. A 13. század elején a magyar és lengyel expanziós érdekek összeütközésbe kerültek. II. András és Fehér (Biały) Leszek krakkói fejedelem (1202–1227) hol rivalizáltak egymással, hol kompromisszumot kötöttek.

A legtöbb következménnyel járó egyezség 1214-ben a szepesi találkozón született, erről a *Halics–Vohíniai Évkönyv* tudósít (PSZRL II, 732.). A találkozó pontos idejére és a tárgyalások témájára nincs közvetlen forrásunk, de a későbbi események alapján tudjuk rekonstruálni (Pauler, 1899, II/54–55.; Włodarski, 1966, 58.; Pasuto, 1950, 200.; Procházková, 1998, 66.; Nagirnyj, 2011, 171.; Dąbrowski, 2012, 83–84.; Font–Barabás, 2017, 31–40.). A két uralkodó felosztotta egymás között a halics–vohíniai területet, és a kor szokása szerint megegyezésüket rokoni kapcsolattal erősítették meg. II. András Kálmán nevű hatéves fiát eljegyezték Leszek négy év körüli kislányával. A találkozót követően II. András a pápához fordult, hogy engedélyezze a gyermek Kálmán halicsi királlyá koronázását. András királynak fennmaradt két, III. Ince pápához (1198–1216) írott levele és egy 1234-ből való adománylevél, amely a koronázásról tudósít. Ezek az oklevelek a helyszín és az időpont vonatkozásában nem igazítanak el, de megerősítik a koronázás tényét (CD, III/1, 163–164.; ÁÚO, VI, 374–375., 546.).

II. András III. Ince pápának címzett első levele 1214-ben íródott, valószínűleg nem sokkal a szepesi megállapodás után. András király több ügyben fordult a pápához, elsőként engedélyt kért ahhoz, hogy János esztergomi érsek felkenhesse Kálmánt halicsi királlyá (*filium nostrum [...] in regem inungat*). A másik levélben köszönetet mondott az engedélyért, és kérte a pápát, hogy küldjön aranykoronát Kálmán számára (*coronam auream Regie dignitati congruentem filio nostri conferre*). Továbbá azt ígérte, hogy Halicsból papot fog küldeni a lateráni zsinatra, amelynek kezdete 1215. november volt. Így ez a levél 1215 augusztusában keletkezhetett.

Magyarországon az esztergomi érseket illette a koronázás joga, de ez a magyar király koronázására vonatkozott, amihez nem volt szükség pápai engedélyre. Kálmán esetében azonban nem erről volt szó, hanem egy előzmények nélküli, új koronázásról, ezért volt szükség a pápa engedélyére. A magyar király levelében az áll, hogy a kérés a római egyházhoz csatlakozni kívánó Halics előkelőinek és népének kívánsága (*Galiciae Principes et populus, nostri ditioni subiecti humiliter a nobis postularunt*). A szepességi egyezségekre az első levél egyáltalán nem utal, a máso-

dik levél a házassági megállapodást (*contractum*) említi, és a pápa közbenjárását kéri, hogy a lengyel fejedelem, Leszek nyújtson segítséget az ostromlott Halics várában tartózkodó Kálmán számára. Ebben a levélben megköszönte II. András, hogy a pápa hozzájárult Kálmán királlyá koronázásához (*referentes gratiarum actiones, quod postulatio nostra super coronando filio nostro [...] effectum*), azaz ekkor már nem felkenésről, hanem koronázásról beszél. A levél végén aranykorona küldését kéri, ami szerinte a halicsi uralom megszilárdítását eredményezné (*perpetuam stabilitatem pretendat*). A korona megérkezéséről nincs adatunk, de az 1234. évi oklevélből következtethetünk rá (*filium nostrum optento ex indulgentia Sedis Apostolice dyademate, Illustrem Regem Gallicie feliciter inunctum fecissemus inclite coronari*).

A kevés adat miatt a koronázás helyére és idejére vonatkozóan számos elképzelés született. Biztosra vehető, hogy a koronát még III. Ince küldte, így a lehetséges *terminus ante quem* 1216. július 16-a (III. Ince halála), a *terminus post quem*: 1215 augusztusa lehet. Úgy véljük, joggal vetődött fel, hogy külön kell választani a felkenést és a koronázást. Az oklevelekből a következő kép rajzolódik ki: János esztergomi érsek a pápai engedély birtokában még Magyarországon felkenete és megkoronázta Kálmánt, aki ezt követően indult el Halicsba. A királlyá tétel ceremóniájában alapfeltétel a felkenés, ami az uralkodó Istentől ráruházott hatalmát szimbolizálja; de nem képzelhető el a ceremónia a korona nélkül sem. A halicsi tapasztalatok nyomán II. András szükségesnek látta a halicsiak előtti reprezentációt, Kálmán királyi státuszának bemutatását, ezért kért a pápától aranykoronát. Az első koronázás 1214 legvégén, de legkésőbb 1215 legelején történt, mielőtt Kálmán Halicsba indult a magyar sereggel. Ez a koronázás történhetett Esztergomban is, hiszen nem fűződött hozzá semmilyen korábbi hagyomány. Valószínű, hogy ez alkalommal jelölte ki II. András Kálmán királyi udvarának tisztségviselőit is, akik közül név szerint csak Aba nembeli Demeter asztalnokmestert ismerjük. 1216 első felében kerülhetett sor az újabb koronázásra, amikor András és Kálmán egész Halicsot uralta. A koronázás helyszíne az egyetlen püspöki székhely, Halics lehetett. Pauler Gyula jogosan vetette fel, hogy Kálmánt kétszer is megkoronázták, de a javasolt időpont (1217) nem fogadható el. Kállay Ubul datálása, az 1215–1216 fordulóján Magyarországon lezajlott koronázás ideje, szintén nem illeszthető az események sorába. A szakirodalomban nagyon sok eltérő álláspont fogalmazódott meg, többnyire az 1214. évet vagy 1215 valamelyik periódusát jelölik meg (Kállay, 1903, 672–673.; Pauler, 1899, II/ 57.; Font–Barabás, 2017, 42–44.).

Kálmán halicsi királyi címe ellenére – nemcsak kiskorúsága miatt – a magyar királynak alárendelt volt. II. András valójában magát tartotta Halics és Volhínia királyának, okleveleiben a címei között folyamatosan szerepelt a *Galiciae Lodomeriaequae rex* titulus, azt követően is, hogy Kálmánt megkoronázták (Barabás, 2017, 30–33.). Kálmán halicsi királyi címét élete végéig használta, attól füg-

getlenül, hogy Halicsból 1221-ben végleg távozni kényszerült. Az ő személyéhez köthető a *rex Galiciae* cím – azaz Halics királyságként való értelmezése –, a tényleges koronázás, amit az 1214-ben megszerzett pápai engedélynek és az 1215 végén a pápai udvarból küldött koronának köszönhet.

A Rurik-dinasztia fejedelmei közül Danyiil Romanovics (Bartnicki, 2005; Holovko, 2006; Dąbrowski, 2002, 2012) kapott koronát IV. Ince pápától 1253-ban. Danyiil négyéves gyermek volt 1205-ben, amikor apja halálát követően anyja II. András segítségét kérte. Danyiil ekkor került a magyar királyi udvarba, és 1211-ig itt nevelkedett. Még Kálmán halicsi koronázása előtt, az 1211. nyár végén vezetett hadjárat során őt akarta II. András Halics élére állítani (de nem királyként!). A magyar csapatok távoztával Danyiil helyzete tarthatatlanná vált, és anyjával együtt a volhíniai Belzbe, majd onnét Krakkóba menekült. A nagykorúságát elérve szembefordult Leszek krakkói fejedelemmel. 1219-ben Volhínia egyik kisebb központjában, Beresztyében tudott megkapaszkodni. Feleségül vette annak a Msztyiszlav fejedelemnek egyik leányát, aki fellépett a magyar–lengyel törekvésekkel szemben, és a sztyeppén élő kunok katonai erejére támaszkodott. Tőle szenvedett vereséget Kálmán halicsi király serege 1221-ben. Az 1220-as években Danyiil Volhíniában terjeszkedett, Halicsban részben apósa, Msztyiszlav, részben pedig a vele szövetségben maradt II. András király befolyása maradt meg.²

IV. Béla (1235–1270) Halics kérdésében sem folytatta apja politikáját. 1235–1238 között Danyiil többször kapott segítséget a magyar királytól, de ennek a nagysága nem érte el a korábbi magyar expanziós sereg létszámát, és Béla személyesen nem is vett részt benne. A Rusz fejedelmeinek nyugat felé fordulását jelentősen befolyásolta az 1238–1242 közötti mongol támadások sora, ahogy 1242 után IV. Béla véleménye is megváltozott északkeleti szomszédjával kapcsolatban. Egyik leányát, Annát, a Csernyigovból Magyarországra menekült Rosztyiszlav Mihajlovics-hoz adta feleségül, és támogatta vejét Danyiiillal szemben a Halics feletti uralom megszerzésében. 1245. augusztus 17-én a Jaroszlavl vára alatti csatában a magyar sereg vereséget szenvedett. Ezután IV. Béla Danyiiillal békét kötött, és Konstancia nevű leányát Danyiil fiához, Levhez adta feleségül (PSZRL, II, 800–805., 809.; Senga, 1987, 606.). Danyiil kénytelen volt a mongol uralomnak behódolni, amint erre utal IV. Béla egyik oklevele is, de nem tett le a mongol befolyás visszaszorításáról. Ez a cél vezette IV. Ince pápával (1243–1254) folytatott levelezésében, ezért vállalta az egyházi uniót (DPRU, I, 45.). IV. Ince a Szentszék befolyásának kiterjesztése céljából királyi címet ajánlott Danyiil-

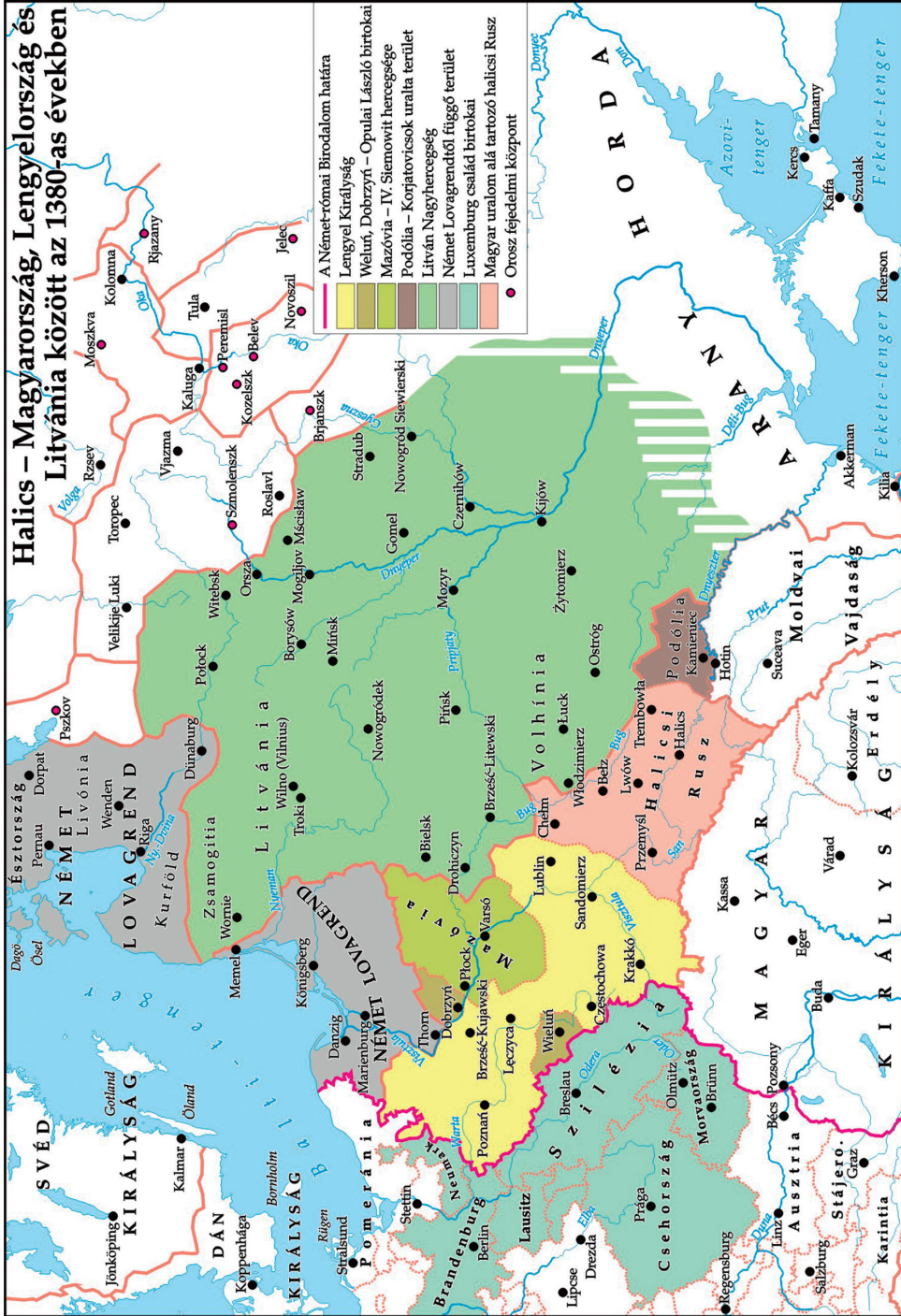
² Msztyiszlav másik leánya II. András király András nevű fiának felesége lett. András herceg előbb csak Peremysl (ma Przemyśl) környékét szerezte meg, Msztyiszlav halála (1228) után viszont Halics egészére igényt formált. Danyiil ettől kezdve szembekerült a magyar uralommal. András herceg váratlan halála (1234) után újabb ellenfelei támadtak a csernyigovi rokonai személyében, velük szemben Danyiil magyar segítségért folyamodott.

nak, ahogy más ruszbeli fejedelmeknek is, de egyedül Danyiil fogadta el. A „latin világgal” való szövetkezés jeleként Opizo de Mezzano pápai legátus 1253. november 24-én Droegiczinben Danyiil fejére tette a koronát (PSZRL, II, 827.). Danyiil csak személyében menekült meg a mongolokkal való együttműködéstől, valószínűleg ez lehetett az oka többszöri magyarországi tartózkodásának (1259, 1260–1261), amikor testvére, Vaszilko és fia, Lev részt vettek a mongolok Krakó elleni támadásában.

Danyiilnak a magyar királyi udvarban töltött gyermekévei és számtalan későbbi látogatása, valamint a magyar koronázási szertartás ismerete – 1235-ben jelen volt IV. Béla koronázásán – olyan tapasztalatot jelentett, amellyel más ruszbeli fejedelmek nem rendelkeztek. IV. Béla koronázásán Danyiil szerepet is vállalt, ő vezette a király lovát, a király testvére, Kálmán pedig a király kardját vitte (SRH, I, 467.). Danyiil bizonyára tisztában volt azzal, hogy a megkoronázott király *Dei gratia* uralkodik, azaz Isten kegyelméből kapott felhatalmazás teszi törvényessé hatalmát és *de iure* az előkelők fölé emeli. Kálmán halicsi királysága pedig precedenst teremtett a halicsi királyi címre. Az 1253. évi koronázás és a királyi cím hozzájárulhatott a Danyiil nevéhez tapadó „halicsi” jelző elterjedéséhez. Jóllehet, királyként nem Halicsban uralkodott, székhelye az 1240. évi mongol támadást követően Holm lett.³ Danyiil fia, Lev a saját alapítású Lvovot (= Lev városa, a mai Lviv) részesítette előnyben. Az egykori fejedelemség déli részét elfoglalták a mongolok. Danyiil koronázása nyomán utódait az ukrán történetírás királynak nevezi, holott nem tudunk a koronázásukról, és arról sem, hogy Danyiil királyi címe öröklődő lett volna. A lengyel forrásokban ugyanolyan címmel (*duces*) jelennek meg, mint a lengyel fejedelmek. Danyiil unokája, Jurij a latin nyelvű lengyel forrásokban: *dux Russiae Georgius*; az ő fiai pedig *duces totius terrae Russiae, Galliciae et Lodomeriae* (MPV, I, no. 83.). Úgy gondoljuk, Danyiil koronázása csak személyre szóló, *ad personam* érvénnyel bírt.

Halics és Volhínia sorsát jelentősen befolyásolta, hogy ütközőterületté vált a sztyeppén kialakult Aranyhorda és az egységesülő Lengyelország között. A lengyel széttagolódás felszámolását Łokietek Ulászló (Władysław) alapozta meg Nagy- és Kis-Lengyelország együttes birtoklásával (1306–1320). Ulászlót 1320-ban királlyá koronázták. Erre a háttérre és a Rurik-fejedelmekhez fűződő rokoni szálakra támaszkodva Ulászló saját jelöltjét ültette az 1323-ban megüresedett Halicsi Fejedelemségbe. Támogatottja, Bolesław–Jurij (Jurij Trojdenovics / II. Jurij) volt, Trojden szandomiri fejedelemnek és Máriának – Jurij Lvovics leányának – a fia. Trojden anyai ágon litván eredetű családból származott. Ulászló jelöltjének, Bolesław–Jurijnak uralmát (1324–1340. április 7.) a halicsiak kedvezőtlenül fogadták (*Rutheni unanimiter sibi in ducem dominum suscipierunt*), Halics utolsó fejedelme gyilkosság áldozata lett (Włodarski, 1966, 266.).

³ Az új központba, Holmba 1237-ben helyezte Danyiil a rezidenciáját. 1264-ben itt temették el.

Halic – Magyarország, Lengyelország és Litvánia között az 1380-as években
(tervezte: Font Márta, rajzolta: Nagy Béla)

Ulászlót 1324. évi halicsi hadjáratában támogatta veje, Károly Róbert magyar király (1308–1342). Erről Károly Róbertnek egyik 1325. évi oklevele tanúskodik, amelyben a magyar király azért jutalmazta meg egyik hívét, Rikalf fia Rikalfot, mert sikeresen szerepelt abban a hadjáratban, amelyben a magyar király apósának, Ulászló lengyel királynak segítséget nyújtott. Az oklevél *Russiát* nem említi, de az eredményes hadjáratról szóló tudósítás egyértelmű, hiszen Károly Róbert és apósa között más, katonai együttműködésre utaló adatunk nincs (AOKL, IX, 147.; Font, 2020, 148.; Paszkiewicz, 2002, 13, 21–22.).

Károly Róbert ruszbeli kapcsolatára egyetlen esetet találunk Thuróczy krónikájában: „Az Úr 1338. évében Péter és Pál apostolok ünnepe táján Lochka úr, a rutének fejedelme vitézeinek válogatott népével Visegrádra jött Károlyhoz, Magyarország királyához és barátságuk teljes megerősödését ígérte neki.” (Thuróczy, 170, cap. 125.) Az említett ruszbeli fejedelem 1338. június végi / július eleji látogatásának célja és körülményei is ismeretlenek. Az idézett fejezetben szereplő személyt (Lochka) a lengyel–ukrán történetírás Bolesław–Jurijjal azonosította. Legújabbban Dariusz Dąbrowski a személynevet a Vladimir név változatának gondolja (Lothka = Wołodko), és a fejedelem udvarának egyik tagját jelölhette (Dąbrowski, 2002, 280–281.). Meglátásunk szerint az említett Lochka inkább a litván Gedimin fia Lubarttal lenne azonosítható, aki házassága révén Volhínia egyik részét, Luckot uralta már az 1330-as években, és 1340–1349 között Halics megszerzéséért Kázmérral is szembeszállt. Lubart (Liubart, Liubartas) születési évét nem ismerjük, de 1340-ben már ott volt a halicsi részekért Kázmérral szemben álló litván seregben. Elképzelhető, hogy 1338. évi látogatása összefüggött Lajos lengyel trónörökösödésének előkészítésével (Rowell, 1998, 155–160.).

1349-ben történt meg az „osztzkodás” a lengyelek és a litvánok között a keleti szlávok lakta területi felett fennhatóságáról. A korábban litván uralom alatti volhíniai Vlagyimir ekkor került III. (Nagy) Kázmér lengyel király (1333–1370) uralma alá, és ez a település szerepelt abban az oklevélben, amelyet Kázmér 1349 decemberében a Német Lovagrend kereskedői számára állított ki. A területi viták csak jóval később, az 1366–1370 években jutottak nyugvópontra Lengyelország és Litvánia között. Ennek értelmében az egykori Halicsi Fejedelemség mongol uralomtól megkímélt területe teljes egészében a lengyeleké lett (Hellmann, 1981, 747.; Wyrozumski, 1982, 90–101.). A terület tényleges birtoklásáért zajló küzdelem háttérbe szorította az uralom jogi alátámasztását. A *rex Galiciae Lodomeriaequae* címet – mint Árpád-kori örökséget – folyamatosan feltüntették az Anjou uralkodók címei között. A terület feletti fennhatóságot fokozatosan megszerezve Kázmér király a Rusz egész földje urának és örökösének (*heres et dominus tocius terre Russie*) tekintette magát (*Acta Grodskie*, I, 6.). 1350 elején Nagy Lajos király (1342–1382) lemondott a halicsi királyi cím használatáról, de kikötötte, ha Kázmér örökös nélkül hal meg, akkor a cím és a terület külön fizetség nélkül visszaszáll a magyar királyra (Wyrozumski, 1982, 86.). A trónutódlásról folyó alkudozás közben Lajos

többször is lemondott a *rex Galiciae* cím használatáról, de mindegyik eset gesztus volt csupán, mivel Halics ténylegesen Kázmér uralma alatt állt. 1370-ben Kázmér fiúörökös nélküli halálakor a területtel együtt Lajoshoz került.

Lajos király *Russia Minor* a Magyar Királyság részének tekintette, ahogy Thuróczy fogalmazott: „erős sereggel a Magyarország Szent Koronájának alávetett Rusciába utazott” (Thuróczy, 199. [cap. 160]). A lengyel–magyar perszonálunió idején a területet egy vajda irányítása alá helyezte, így született meg a *Rusz királyság vajdája (regni Rusciae vayvoda)* tisztsége. Ebben az időben az irányítás egy-egy báró kezébe került. 1370–1380 között a sziléziai származású Opoliai László viselte a címet, aki emellett egyéb tisztségekkel is bírt. Például 1372-ig nádori címét is megtartotta a pozsonyi, nyitrai, túróci, bihari, krassói és kevei ispánságokkal együtt. Mindebből csak az 1375-ben szerzett abaúji és zemléni ispánságokat tartotta meg 1387-ig, Luxemburgi Zsigmond trónra lépéséig (Engel, 1996, I, 4.; Sperka, 2006, 113–150.; Marzec, 2017, 148–159.). Lajos uralkodásának utolsó éveiben más bárókat találunk a *regni Rusciae vayvoda* tisztségben, például Kaplai Jánost három különböző alkalommal: 1379–1381 és 1382–1383 között, majd 1386-ban. 1382 és 1387 között Mária mint az ország királynője, rendelkezett Halics ügyeiben (*Donationes tamen in Galicia et Lodomeria sola Maria contulerit*) (Engel, 1996, I, 4.). Ő ruházta Bebek Imrére 1383–1385-ben, majd harmadszorra is Kaplai Jánosra a *regni Rusciae vayvoda* méltóságot, amelyet Stibor is viselt egy alkalommal 1387-ben. A halicsi terület – a lengyel forrásokban *Russia Minor* és nem Halics – Nagy Lajos két leánya között is az osztozkodás tárgyát képezte. Mária fenti intézkedései ellenére a terület 1386-tól Hedvigé lett, és végérvényesen a lengyel koronához került. De királyi cím nem társult hozzá.

Összegzésként elmondható, hogy a pápai engedéllyel Halics királyának koronázott Kálmán herceg rövid uralma ugyanúgy a magyar területi igényt fejezte ki, mint a magyar királyoknak a tényleges területbirtoklás nélkül viselt *rex Galiciae* címe. Miután II. András Kálmán megkoronázását követően is viselte a *rex Galiciae* címet, azt jelzi, hogy Halicsot nem önálló, hanem neki alárendelt királyságnak tekintette. Danyiil 1253-ban ugyancsak pápai koronát kapott, de annak semmi nyoma nincs, hogy ez a cím az utódaira is vonatkozott volna. Véleményem szerint *ad personam* típusú koronázásról volt szó. Halicsnak a mongolok felé kiszolgáltatott helyzetén a koronázás ténye nem változtatott.

Lengyel részről a területi igény a 12. század végétől jelentkezett. A lengyel uralkodók címei között még a 14. században sem jelent meg a *rex Galiciae* titulus, nem királyságként tekintettek erre a területre, hanem úgy, mint bármelyik lengyel fejedelemségre. Kázmérnak diplomáciai erőfeszítésébe került, hogy a *rex Poloniae* cím használatáról a cseh uralkodó, Luxemburgi János lemondjon, amire az 1335. november 19-ei visegrádi királytalálkozó adott alkalmat (Rácz, 2009). Ez a körülmény érthetővé teszi, hogy a trónöröklés kérdésében a *rex Galiciae* cím viselésének joga korábban nem, de Kázmér és Lajos megegyezésében szere-

pet játszhatott. Lajos többször is lemondott róla annak tudatában, hogy a lengyel koronával ez a terület is uralma alá fog kerülni. 1370 és 1382 között magyar tisztviselőket neveztek ki Halics irányítására, ami Halics *regnum* voltát kizárja.

Az egykori Halicsi Fejedelemség területe megváltozott, Kázmér uralma alatt adminisztratív szervezete is jelentősen átalakult. Lajos halála után leányai trónöröklésében bizonyosan előkerült, de nem jutott meghatározó szerephez. Fő törekvés a Magyar és Lengyel Királyság közötti perszonálunió megszüntetése volt. Mint a lengyel korona része 1387-től Hedvig, majd Jagelló uralma alá került: területileg, de külön királyi cím nélkül. Galicia a 18. század végén, Lengyelország felosztásakor került ismét elő, amikor a Habsburg uralkodók magyar királyként az egykori jogigényt felélesztették.

FORRÁSOK

- Acta Grodskie i Ziemskie*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/44647/edition/61425/content?ref=struct>
- AOKL = Géczi L. (szerk.) (1997): *Anjoukori Oklevéltár*. IX (1325) Budapest–Szeged: MTA TKI, https://library.hungaricana.hu/en/view/KozMagyOkmanytarak_anjou_uj_09/?pg=0&layout=s
- ÁUO = Wenzel G. (ed.) (1860–1874): *Codex diplomaticus Arpadianus: Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest–Budapest: MTA, https://library.hungaricana.hu/en/collection/kozepekori_magyar_okmanytarak_arpad/
- CD = Fejér G. (ed.) (1829–1844): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Buda: Typographia Regiae Universitatis Hungariae, https://library.hungaricana.hu/en/collection/kozepekori_magyar_okmanytarak_codexdiplomaticus/
- DPRU = Velykyi, A. H. (ed.) (1953): *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. I. (1075–1700). Rom: PPBasiliani
- MPV = Ptašnik, J. (ed.) (1914): *Monumenta Poloniae Vaticana*. III. (1202–1366). Cracovia: Akademia Litterarum Cracoviensis
- PSZRL II = Klossz, B. M. (izd.) (2001): *Polnoje szobranije russzkih letopiszjev*. II. (*Ipatyjevszkaja letopisz*). Moszkva: Jaziki szlavjanszkaj kul'turi
- SRH = Szentpétery E. – Balogh I. et al. (1937–1938), reprint: Szovák K. – Veszprémy L. (eds.) (1999): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. Budapest: Nap Kiadó
- Thuróczy = Millenniumi magyar történet (2001): Thuróczy János: *A magyarok krónikája*. (ford. és jegyzetek Bellus I., Kristó Gy.), Rogerius: *Siralmas ének* (ford. Horváth J., jegyzetek Zsoldos A.), Utószó: Kristó Gy. Budapest: Osiris Kiadó

IRODALOM

- Barabás G. (2017): The Titles of the Hungarian Royal Family in the Light of Hungarian and Papal Sources in the First Half of the 13th Century. *Chronica: Annual of the Institute of History. University of Szeged*, 13, 27–43. http://acta.bibl.u-szeged.hu/48881/1/chronica_013_028-044.pdf
- Bartnicki, M. (2005): *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

- Dąbrowski, D. (2002): *Rodowód Romanowiczów książąt halicko–wołyńskich*. Toruń–Wrocław: Wydawnictwo Historyczne
- Dąbrowski, D. (2012): *Daniel Romanowicz król Rusi. (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*. Kraków: Avalo
- Engel P. (1996): *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest: MTA Történettudományi Intézete
- Font M. (2005): *A keresztény nagyhatalmak vonzásában. Közép- és Kelet–Európa a 10–12. században*. Budapest: Balassi Kiadó
- Font M. (2020): A magyar–lengyel kelet-európai expanzió és az uniós törekvések. In: Pószán L. – Veszprémy L. – Isaszegi J. (szerk.): *Vallásháborúk és felekezeti konfliktusok*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 142–163.
- Font M. (2021): *The Kings of the House of Árpád and the Rurikid Princes. Cooperation and Conflict in Medieval Hungary and Kievan Rus'. (Arpadiana VIII)* Budapest: ELKH Research Centre for the Humanities
- Font M. – Barabás G. (2017): *Kálmán (1208–1241): Halics királya–Szlavónia hercege*. Budapest–Pécs: Magyar Történelmi Társulat–Kronosz Kiadó
- Hellmann, M. (1981): Das Grossfürstentum Litauen bis 1569. In: von Hellmann, M. – Zernack, K. – Schramm, G. (Hrsg.): *Handbuch der Geschichte Russlands*. Bd. I. Stuttgart: Hiersemann, 717–851.
- Holovko, O. B. (2006): *Korona Danila Galic'kogo: Volyn' i Galicsina v gyerzsavno–politicsnomu rozvitku Central'no–Szhidnoj Evropi ta klaszicsnogo szerednyovicsja*. Kyiv: Sztilosz
- Kállay U. (1903): Mikor koronázták meg Kálmánt, Halics felkent királyát a pápa által küldött koronával? *Századok*, 37, 672–673.
- Marzec, A. (2017): *Pod rządami niobecnego monarchy: Królestwo Polskie 1370–1382*. Kraków: Societas Vistulana
- Nagirnyj, W. (2011): *Polityka zagraniczna księstw ziem Halickiej i Wołyńskiej w latach 1198 (1199)–1264. (Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU XII)* Kraków: Polska Akademia Umiejętności
- Pasuto, V. T. (1950): *Ocserki po isztorii Galicko–Volinszknoj Ruszi*. Moszkva: Akademia nauk
- Paszkievicz, H. (2002): *Polityka ruska Kazimierza Wielkiego*. Kraków: Pałac Staszica (Warszawa, 1925. reprintje)
- Pauler Gy. (1899): *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. I–II. Budapest: Athe-neum, <http://real-eod.mtak.hu/562/>
- Procházková, N. (1998): Postavenie haličského kráľa a slavonského kniežata Kolomana z rodu Arpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia. *Medea*, 2, 64–75.
- Rácz Gy. (ed.) (2009): *Visegrád 1335*. International Visegrad Fund–State Archive of Hungary–Pázmány Péter Catholic University
- Rowell, S. C. (1998): *Lithuania Ascending. A Pagan Empire within East-Central Europe 1295–1345*. Cambridge: University Press
- Senga, T. (1987): IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „tatár-levele”. *Századok*, 121, 584–612.
- Soloviev, A. V. (1966): «Reges» et «regnum Russiae» au Moyen Âge. *Byzantion*, 36, 1, 144–173.
- Sperka, J. (2006): *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401: Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
- Vojtovics, L. (2006): *Knyzasza doba na Ruszi: portreti eliti*. Bila Cerkva: Psonkivszkij
- Włodarski, B. (1966): *Polska i Rus' 1194–1340*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe
- Wyrozumski, J. (1982): *Kazimierz Wielki*. Kraków: Ossolineum